

posjedovanja, tada nitko ne ranjava čovjeka toliko koliko majka (Fromm).

Autor osobito ističe loše posljedice autoritarnog odgoja i negativistički ton dan u djetinjstvu. Da se nekako izide iz kriza, traže se onda lažna osiguranja, osobito izolacionističkog tipa, koji se uglavnom očituje na tri načina: mišljenje u obliku suprotstavljanja, nezrela i infantilna tvrdoglavost i precerjivanje samoga sebe. Kao zoran primjer psihičke i duhovne izolacije autor obrađuje samoubojstvo, oslanjajući se na E. Ringela, posebice u vezi s „preduicidalnim sindromom“.

Što da se radi i kojim putem da se ide? Autor ističe potrebu komuniciranja, partnerske odnose, razgovor, solidarnost, rast kao izlaz iz kriznih situacija, prevladanje svih tendencija koje čovjeka sužavaju, promicanje inicijative i pouzdanja itd. Autentična ljudska i kršćanska mudrost nalazi u ovoj knjizi psihološka obrazloženja.

Knjiga sadrži mnogo citata (možda malo čak i previše) i obilje literature, ali i mnoge primjere iz autorove psihoterapeutske prakse, što pruža posebnu potvrdu iznesenim mislima.

Ukratko, knjiga je veoma korisna. U njoj će naći mnogo svjetla svi kojima je stalo da u današnje prijelomno vrijeme imamo što manje psihički sakatih osoba, a što više zdravijih i normalnijih. Problema i teškoća će uvijek biti, ali je mnogo ako bar nekima mogne malo pomoći. Tome pridonosi i ova knjiga.

Marijan VALKOVIĆ

Heinrich BECK — Arnulf RIEBER, ANTHROPOLOGIE UND ETHIK DER SEXUALITÄT. ZUR IDEOLOGISCHEN AUSEINANDERSETZUNG UM KÖRPERLICHE LIEBE, Salzburger Studien zur Philosophie, sv. 13, Pustet, Salzburg — München 1982, str. 427.

Unatoč „seksualnoj pustoši“ (V. Packard, The Sexual Wilderness), ili možda baš zbog nje, danas imamo pravu poplavu knjiga o ljudskoj spolnosti. Perspektive su različite, većinom djelomične, pa stoga razilaženja i sukobi, što se bolno osjeća na ovako osjetljivom području.

Heinrich Beck i Arnulf Rieber prihvatili su se zajednički teške zadaće da u široj antropološkoj i etičkoj perspektivi sintetički prikažu i kritički ocijene važnije pristupe fenomenu ljudske spolnosti. Knjiga je dozrijevala više nego deset godina na temelju solidnog studija i raznih diskusija, u kojima su pored stručnjaka sudjelovali i studenti. Ona predstavlja, u neku ruku, „filozofsku sumu o spolnosti“, što je veoma važno danas kad se o njoj često govori i piše tako jednostrano i

pristrano. Kako kaže podnaslov, knjiga se želi suočiti s raznim ideologijama o ljudskoj spolnosti.

Autori su neka poglavlja napisali zajednički, ali većina poglavlja pripada ili jednom ili drugom autoru, kako je to navedeno u sadržaju. Uvod i zaključnu sintezu napisao je H. Beck.

Knjiga ima četrnaest poglavlja, raspoređenih u pet skupina. Metodološki je korisno, zbog preglednosti, što i svako poglavlje ima na početku kratak sadržaj. Filozofski pristup spolnosti sadrži bitno dva dijela, kaže se u predgovoru: spolnu antropologiju i spolnu etiku. Važan je metodološki pristup: autori ne polaze od općih pojmova ili teza, nego nastoje reflektirati nad raznim aspektima ljudske spolnosti, u svjetlu današnjih znanstvenih dostignuća i važnijih tradicionalnih pristupa spolnosti.

Počinja se od biologije. Stoga dva poglavlja prvog dijela obrađuju „biološko-antropološki pristup“ spolnosti. Tu je refleksija nad biološkim datostima kao polazište za daljnja razmišljanja. U drugom, „psihološko-antropološkom pristupu“ obrađena su tri autora: Sigmund Freud, Carl Gustav Jung i Philipp Lersch. Treći dio je u znaku „metafizičke dimenzije“. Njezini su predstavnici: Platon, Hildegarda iz Bingena i Franz von Baader. Ono što ima teologije u ovom filozofskom pristupu spolnosti, nalazi se u ovom poglavlju kao dio metafizičke dimenzije spolnosti. U četvrtom dijelu obrađeni su sociološki aspekti. Kao predstavnici navode se: Helmut Schelsky, Wilhelm Reich, Herbert Marcuse, Simone de Beauvoir i Esther Vilar. Peti i zadnji dio posvećen je „egzistencijalno-etičkoj dimenziji“. Tu je kao primjer naveden i obrađen Sören Kierkegaard. U dva zadnja poglavlja H. Beck obrađuje etička pitanja ženidbe i spolnosti te planiranje obitelji kao problem odgovornosti.

U kritičkom dijalogu sa zastupnicima pojedinih gledišta autori najprije iznose njihova tumačenja, da bi u drugom dijelu povelili „kritičku diskusiju“, prihvaćajući pozitivne elemente ali i ukazujući na ograničenost i problematičnost pojedinih stavova.

U drugom, etičkom dijelu (13. i 14. poglavlje) autor H. Beck obrađuje neka konkretna pitanja današnje spolne etike: prebračni odnosi samozadovoljavanje, homoseksualnost, brak i rađanje, pobačaj, sprečavanje začeca, periodička suzdržljivost, umjetna oplodnja i razne mogućnosti tehničkog manipuliranja sa začecem čovjeka.

Služeći se filozofskom metodom i na temelju općih antropoloških zaključaka o ljudskoj spolnosti, autor potvrđuje temeljnu liniju kršćanske spolne etike, ali u ponekoj pojedinosti zna ukazati na ograničen domet službenoga crkvenog stava, na primjer s obzirom na encikliku Humanae vitae i upotrebu kontraceptivnih sredstava. Čini se da bi pitanje pobačaja zahtijevalo malo više prosto-

ra u knjizi, a osobito problem manipuliranja sa začecem i rođenjem čovjeka ne izgleda dovoljno obrađen, pogotovo uzevši u obzir žive diskusije posljednjih godina u vezi sa „djecom iz epruvete“ i različite stavove moralista u tom pitanju. Čak i literatura o tom problemu relativno je mršava, u usporedbi s ostalom navedenom literaturom.

U cjelini uzevši, ovo djelo veoma je korisno. Ono obrađuje fenomen ljudske spolnosti iz raznih perspektiva i pod raznim kutovima, ali ne daje samo fragmente nego ide za sintezom, toliko potrebnom u naše dane. Djelo je veoma prikladno za sistematski studij, posebno u seminarima i na tečajevima.

Knjiga sadrži obilnu literaturu. Osim one navedene u tekstu na kraju imamo i dodatnu literaturu raspoređenu prema poglavljima, koju su priredili suradnici B. Dinkel i E. Schadel. Djelo upotpunjuju kazalo imena i stvarno kazalo.

Oni koji posegnu za ovom knjigom, naći će u njoj obilje materijala za razmišljanje o značenju ljudske spolnosti i, što je još važnije, dobar putokaz u labirintu raznovrsnih stavova i teorija o spolnosti.

Marijan VALKOVIĆ

Stefan REHRL (izd.), CHRISTLICHE VERANTWORTUNG IN DER WELT DER GEGENWART, Pustet, Salzburg-München 1983, str. 215.

Ova tehnički lijepo uređena knjiga sadrži niz referata o temi „kršćanska odgovornost u svijetu današnjice“. To su zapravo predavanja održana interdisciplinarno (Ringvorlesungen) u zimskom semestru 1981/82. na Teološkom fakultetu Sveučilišta u Salzburgu. Predstojnik katedre za moralnu teologiju i organizator predavanja bio je Stefan Rehr, koji je ujedno i urednik sveska. Izdavačka kuća Pustet posvetila je knjigu samom uredniku u povodu 70. obljetnice njegova života, tako da je ona ujedno i „Festschrift“ za profesora Rehrla.

Ovaj zbornik ima pet dijelova, a u svemu sudjeluje deset autora sa svojim prilogima (uključujući i urednika-svečara). Oni s raznih područja nastoje osvijetliti pojam „odgovornosti“, tako važan u današnjoj moralnoj teologiji. Prvo uvodno predavanje dao je sam Stefan Rehr, u kojem govori o „katoličkoj moralnoj teologiji kao etici odgovornosti“.

U drugom dijelu pod naslovom „odgovornost za osobu i društvo“ govore tri autora: sociolog Friedrich H. Tenbruck (Tübingen), Odgovornost i moral; teolog i pravnik Theo Mayer-Maly (Salzburg), Pravo i moral; Marian Heitger (Beč), Odgovornost u odgoju za odgovornost. Utješno je čuti sociologa Ten-

brucka kako ističe da moral nije samo rezultanta društvenog razvoja. S druge strane, kaže on, mi smo odgovorni samo za ono što je u našoj moći: „Zlokobna je preuzetnost (hybris) zaboraviti da mi nismo odgovorni za cijeli razvoj svijeta nego samo za ono što je u našoj moći“ (str. 46). Tako još uvijek vrijedi i ona stara: „Čovjek snuje, a Bog određuje“. Theo Mayer-Maly raspravlja o odnosu prava i morala. Autor ističe kako je Franz von Zeidler, glavni urednik utjecajnog „Općeg građanskog zakonika“ iz 1811. god. uveo onu radikalnu odvojenost prava od morala, koju će pravni pozitivizam još više produbiti. Strahote drugoga svjetskog rata, često izvršene na temelju pozitivnih državnih zakona, stavile su takvo poimanje u tešku krizu, pa se danas ponovno govori o vezi između prava i morala, dakako uz potrebna razlikovanja. U prilogu autor donosi i neke korisne tekstove.

Treći dio nosi naslov: „Odgovornost za svijet“. Tu su dva priloga: H. Pietschmann (Beč), Osobna odgovornost i struktura prirodnoznanstvenog mišljenja, i H. Adam (Salzburg), Zaštita okoliša kao obveza u našem svijetu. Pietschmann pravi razliku između „dužne brige“ (Sorgfaltspflicht) i „odgovornosti“ u pravom smislu riječi („Verantwortung“). Dok prva uključuje vjerno vršenje poznatih dužnosti, druga je više u znaku moralne autonomije, kad moramo odlučivati u slobodi, ali odgovorno i prema savjesti. S obzirom na uspjehe prirodnoznanstvene metode, Pietschmann se pridružuje onima koji smatraju da su oni postignuti uz golemu žrtvu svođenja ppčega ljudskog iskustva na prirodnoznanstvene pokuse i logički model.

Govoreći o današnjem ekološkom problemu, H. Adam izbjegava krajnja rješenja, ali s pravom ističe kako ekološko pitanje uključuje novi stil života. U tom smislu on daje i neke korisne naučnice, kako za širi društveni život tako i za osobno područje.

Četvrto je poglavlje u znaku etike međuljudskih odnosa: N. Leser (Beč), Opaske o problematici političke etike, i J. Gründel (München), Osnovne crte kršćanskoga spolnog morala. Leserov prilog (preuzet iz već objavljene knjige) s pravom ističe problematičnost govora o nekoj vrsti „kršćanske politike“. Kršćanstvo daje samo opći antropološko-etički kontekst, koji je veoma važan, ali ne daje konkretnih operativnih smjernica. On ujedno pravi razliku – dakako neadekvatnu – između učenjaka koji je većinom etičar načelnih stavova (Gesinnungsethiker), i političara koji ima pred očima prvenstveno mogućnosti ostvarenja (Opportunitätserwägungen). Poznati minhenski moralist J. Gründel govori o racionalnosti kršćanske etike, ali ne u smislu apstraktnog racionalizma nego o racionalnosti kao konvergenciji mnogo čimbenika, pozivajući se pri tom izričito na poznato tumačenje kardinala Newmana (moralna odluka kao „kabel“ od mnogo žica, plod